

Stane Okoliš

Žrtve druge svetovne vojne na ožjem Notranjskem

Obravnava in popis žrtev vojn ali žrtev drugih izrednih dogodkov je nedvomno pomembno kulturno dejanje. Spoštljiv odnos do mrtvih, ki je že zelo zgodaj dobil tudi sakralni značaj, ima v zahodnoevropski civilizaciji, kamor se prištevamo tudi Slovenci, globoke korenine. V antični Grčiji sta dolžnost in pravica do častnega pokopa žrtev ne glede na ideološke ali politične ozire postali moralno večji zahtevi od zavezanosti državnim zakonom. Posamezniki so kljub preteči nevarnosti ohranjali veliko mero občutljivosti za нравne norme v prepričanju, da poleg državnih zakonov, ki jih zapoveduje vsakokratna oblast, obstajajo tudi višji in nenapisani božji zakoni narave. Tem naj bi bili kot ljudje še bolj zavezani.

Kakor je vestno spoštovanje do mrtvih po eni strani prešlo v pregovor, da se o mrtvih govori le dobro, so si avtokrati že zelo zgodaj po drugi strani iz povsem političnih razlogov s prepovedjo in pod pretnjo kazni prizadevali, da bi se na njihove nasprotnike izgubil vsak javni spomin. Zaradi tega so izbrisali njihova imena z vseh javnih obeležij in prepovedali vsakršno omenjanje njihovih imen ali dejanj. Celotna družba se je morala obnašati, kot da njihovi sodržavljeni nikdar niso obstajali.

Navedene lastnosti starih evropskih ljudstev niso obšle niti slovenskega naroda v njegovi polpretekli zgodovini. Strast po moči in oblasti je bila močnejša od drugih razsežnosti človeškega bivanja. Mrtvi so bili le na eni strani. Tem je bil priznan javni spomin in dolžna čast. Na drugi strani se je dozdevalo, kot da ne bi bilo žrtev, pa čeprav sta iz mnogih domov izžarevala samota in bolečina za izgubljenimi. Po skoraj pol stoletja prevlade enostranskega pogleda na polpretekle dogodke so se šele v zadnjem času ustvarile možnosti celovitejšega pristopa. Vse žrtve, ki so v času druge svetovne vojne stale na nasprotnih bregovih, so vendar sestavljale enotno narodovo telo in se zato v tej razpravi kot take tudi obravnavajo.

Knjiga *Žrtve druge svetovne vojne na ožjem Notranjskem*, ki je hkrati povod za današnje srečanje na Snežniku in razmislek o dosedanjem delu na tem področju na širšem slovenskem teritoriju, je konkreten prikaz vseh medvojnih in povojnih žrtev na izbranem in s tem tudi omejenem območju ožje Notranjske oziroma prejšnje občine Cerknica (ta danes obsega občini Cerknica in Loška dolina). Iz razmerja žrtev do izbranih kategorij, v katere so uvrščeni osnovni podatki o posameznih žrtvah, in po primerjavi različnih tipov žrtev so prikazane glavne značilnosti, s katerimi smo se mogli približati položaju posamezne žrtve v času smrti. Na podlagi podrobnega prikaza vseh posameznih žrtev smo ugotovili splošno sliko dogajanja tako na celotnem obravnavanem območju kot tudi na območjih posameznih manjših predvojnih občin, ki se med seboj opazno

razlikujejo. Tovrsten prikaz je prvi popolnejši pregled žrtev, ki na obravnavanem območju upošteva vse ugotovljene žrtve druge svetovne vojne ne glede na njihovo politično ali ideološko pripadnost. V dodatku so navedene tudi ugotovljene žrtve, ki so bile iz drugih krajev, pa so zaradi vojnih dejstev umrle na obravnavanem območju. Prav tako so pregledu domačih žrtev dodane znane žrtve med okupatorji, poleg njih pa še druge posredne žrtve iz obdobja po drugi svetovni vojni z obravnavanega območja.

Obravnavano območje v teritorialnem pogledu razkosane medvojne Slovenije zavzema le njen manjši del, ki razen obrobnega pasu ob železniški progi Ljubljana - Trst ni imel posebnega strateškega pomena. Predvsem ga označujejo: lega ob rapalski meji, italijanska okupacija, obširni gozdovi in pretežno siromašnejši kmečki življ. Znotraj Ljubljanske pokrajine, ki je zaradi mesta Ljubljana in sprva milejše italijanske okupacije postala tako po geografskih značilnostih kot tudi političnih dogodkih osrednja slovenska pokrajina, je območje doživelo močne pretrese. Vse stopnje v razvoju medvojne političnega in vojaškega dogajanja, ki so značilne kot princip delovanja in vodenja revolucionarne gverile, so tukaj razvidne v najzgodnejših obrisih in so tudi z ozirom na pregled žrtev zelo vpadljive in očitne.

V medvojnih razmerah, ki so se hitro spreminjale, se je za vojskujoče strani spreminjal tudi pomen obravnavanega območja. Predvsem za partizansko revolucionarno / osvobodilno gibanje je imelo precejšen pomen zaradi povezave med Dolenjsko in Belo krajino s Primorsko. Od obdobja po italijanski kapitulaciji in po uničenju vaških straž sredi septembra 1943 je bilo celotno območje razen železniške proge in Rakeka v oblasti partizanske vojske in drugih vojaških ter civilnih organov nove revolucionarne oblasti. Do zaključka vojne maja 1945 so na območju z različno ostrino in obsegom, vendar bolj ali manj nepretrgoma potekali boji, v katerih so domobranci postopoma zavzemali celotno območje do Babnega Polja.

Popis vseh medvojnih in povojnih žrtev z obravnavanega območja ožje Notranjske je nastal v okviru Komisije za raziskavo povojnih množičnih pobojev, pravnodvomljivih procesov in drugih nepravilnosti pri Skupščini občine Cerknica. Ta je imenovano komisijo ustanovila po večstrankarskih volitvah jeseni leta 1990. Čeprav naj bi Komisija, kakor sledi že iz njenega imena, imela prvenstveno nalogo v preučevanju povojnih dogodkov, so se njeni člani v izrazito pluralni sestavi odločili, da je potrebno najprej preučiti medvojno dogajanje. Za potrebe Komisije je bilo zato potrebno izdelati popis vseh žrtev. Nalogo popisa je prevzel strokovni sodelavec Komisije, ki je zbrane podatke v letih od 1991 do 1994 sproti pripravljajl za seje Komisije, kjer so se zbrani podatki, predvsem pa terminologija pri posameznih poimenovanjih, obravnavali. Knjiga ima zaradi tega podnaslov, ki opozarja na to, da gre pri pregledu žrtev za gradivo, ki je nastalo za potrebe Komisije.

Pot do potrebnih podatkov o žrtvah pa niti najmanj ni bila lahka. Še najmanjšo težavo je predstavljalo ohranjeno dokumentarno gradivo v osrednjih državnih

arhivih in z različno občutljivostjo vodeni župnijski popisi duš (statusi animarum) po posameznih župnijskih uradih. Povsem nerazumljivo je zadržanje občinske matične službe pri Ministrstvu za notranje zadeve, ki tudi na pozitivno mnenje z Ministrstva Komisiji oziroma njenemu strokovnemu sodelavcu vse do zadnjega ni omogočila vpogleda v matične knjige, ki so kot primarni vir pri ugotavljanju žrtev izrednega pomena. Ustna pričevanja še živih udeležencev medvojnih dogodkov ali posredno od posameznikov iz druge roke so po 50-letni časovni odmaknjenosti podvrženi številnim pomislekom in zadržkom, vendar se v določenih primerih, ko ni drugih poročil, ob kritični zadržanosti kljub temu upoštevajo. S podobnimi zadržki se srečujemo tudi ob sicer kar mnogoštevilnih književnih delih in posebej spominski literaturi o medvojnih in povojnih dogodkih, ki omenjajo podatke o žrtvah z obeh strani, ki sta bili vpleteni v bratomorno vojno. Vsekakor je ohranjenost oziroma sedanja dostopnost arhivskega gradiva iz različnih vidikov za posamezna medvojna obdobja in prvo povojno obdobje precej skromna in upati je, da se bodo za nekatera izbrana obdobja in s tem za nekatere prevladujoče tipe žrtev v nadaljnjem našli zanesljivejši, predvsem pa natančnejši viri.

Če je bilo že zbiranje podatkov za več kot dva tisoč žrtev zelo mukotrpno, pa je bilo urejanje teh podatkov v urejen in pregleden sistem izrazito načelno metodološko vprašanje. V Komisiji je prihajalo do zapletov, ki niso bili toliko vsebinske kot predvsem ideološko-politične narave. Najpogosteje so se nanašali na vprašanja okrog poimenovanja žrtev v posameznih kategorijah ali pri označevanju kategorij okoliščin smrti. Razprave na to temo so pokazale, da je prostejši zgodovinski pristop še vedno obremenjen pod težo služnosti zgodovinske stroke različnim političnim interesom. Že prikaz žrtev naj bi sam po sebi celo po petdesetih letih nosil napetost odmevajočega političnega dejanja.

Osnova metodološkega pristopa temelji na ugotavljanju glavnih podatkov za vsako posamezno žrtev. Pod različnimi vidiki se nato urejajo v izbrane kategorije, ki se naprej vključujejo v posamezne tipe žrtev, ki v okviru teritorialnih enot, tj. predvojnih občin, dajejo za izbrano območje značilno podobo. Na podlagi primerjave med manjšimi občinskimi območji se razprostira široko polje ugotovitev, ki jih določajo predvsem zunanji pogoji življenja. Osnovne podatke, ki so se ugotavljali pri vsaki posamezni žrtvi z več vidikov, moremo razdeliti v dve osnovni skupini. Na eni strani so osebni podatki žrtev, ki zadevajo njihovo fizično prisotnost (priimek, ime, domače ime, naselje bivanja, hišna številka, občina bivanja, datum rojstva), na drugi pa tisti podatki, ki kažejo na njihovo vključenost v družbi in območje smrti (datum, kraj, okoliščine in povzročitelj smrti ter socialni status in aktivnost žrtve). Ugotavljanje prve skupine podatkov je čisto tehničnega značaja in brez vsakršnih dvomov, medtem ko je pri drugi skupini zanesljivost podatkov nekoliko manjša, viri pa pomanjkljivejši. To predvsem velja pri ugotavljanju okoliščin smrti in povzročiteljev žrtev. V mnogih primerih smo si zato pomagali s posebnimi simboličnimi oznakami, če je bila žrtev nesporno ugotovljena kot poseben tip žrtve (datum in kraj smrti), kjer pa ni

bilo nikakršnih virov, smo v kategorijah ohranili neugotovljene vidike smrti (okolščine smrti 1,3 % in povzročitelji smrti 1,7 %).

Pri urejanju podatkov se izbrane kategorije in njihova zaobseženost pojavljajo kot primarno vprašanje. Od tega je v mnogočem odvisen poznejši prikaz rezultatov, nato pa tudi sama interpretacija rezultatov. Osnovna opredelitev pri ureditvi podatkov v izbrane kategorije je na eni strani prizadevanje po dejanski ponazoritvi žrtve v času smrti, na drugi strani pa po praktičnosti in jasnosti prikaza, ki ga zahteva urejen sistem. Opredelitev je zato v odločitvi med bolj ali manj posameznim in splošnim. Odtenci se v splošnem izgublajo, toda v nasprotnem zakrivajo jasen prikaz. Slabost splošnejših, tj. širokoobsegajočih kategorij je v hipotetični zameglitvi nekaterih problemov; ki jih takšna opredelitev minimizira. Ker v nekaterih primerih ni primerne rešitve, je najboljša pot v sicer omejujočih poenostavitvah.

V želji, da bi se kar najbolj približali žrtvi v času smrti, so se najprej ugotavljale okolščine posameznih žrtev v smislu, ali je bila žrtev ubita na begu, v patrolji, na straži, od granate, v obkolitvi, ob umiku ali v boju. Ker je bilo položaj večkrat težko presoditi, kategorije pa so se med seboj tudi prekrivale, se je rešitev iskala v ločevanju med manjšimi in večjimi spopadi. Kasneje se je izkazalo, da za takšno rešitev ni primernih kriterijev niti ustreznega poimenovanja. Vse primere smrti, ki so ponazarjali položaj žrtve v okviru vojaškega delovanja, se je zato vključilo v enotno kategorijo, ki jo označuje izraz "v boju". Na ta način se je razlikovalo žrtve, ki so imele vsaj minimalno možnost obrambe, od tistih, ki tudi tega niso imele in se vodijo kot skupina žrtev v kategoriji likvidacij. Ta ohranja tovrstno poimenovanje zaradi označitve, ki se je v sodobnem času najpogosteje uporabljala. S tem je tudi jasno ponazorjeno načelo, da se sodnih usmrtitev, tj. justifikacij, ne jemlje v obravnavo, ker v okoliščinah, kot sta bratomorna vojna in tuja okupacija, ni dovolj upravičenih razlogov, ki bi med obema opredelitvama lahko zarisali objektivnejšo mejo.

Podobni problemi so se z vidika aktivnosti žrtev pojavili v kategoriji civilistov. Ta skupina žrtev je najprej zajela civilne žrtve v ožjem smislu. Od civilistov so bili oddeljeni aktivisti obeh nasprotujočih si strani, toda razlikovanje med navadnim civilistom in bolj dejavnim aktivistom je bilo največkrat nejasno in neizrazito. Njuno razmerje se je v posameznih obdobjih vojne tudi spreminjalo, zato se takšna delitev ni zdela najprimernejša. Čeprav se je s poznejšo poenostavljeno združitvijo obeh kategorij v eno izgubil vidik vključenosti civilnih žrtev v aktivnem vojno-političnem delovanju, je obenem ohranjena osnovna delitev med civilnimi žrtvami vojne na eni strani in vojaškimi na drugi. Izgubljeni vidik žrtev, ki bi bil že po sebi dovolj problematičen, je zato bolj posrednega značaja, prepuščen oceni poznavalcev. S postavitvijo enotne kategorije civilistov in aktivistov se prav tako posredno priznava, da naj bi vsi morebitni aktivisti, tudi tisti, ki so bili oboroženi, ne bili toliko vojaške, temveč predvsem civilne osebe.

Ker pri zajemanju kategorij ni vedno idealnih rešitev, je potrebno upoštevati, da posamezne žrtve v nekaterih elementih prehajajo iz ene v drugo kategorijo.

Žrtve v isti kategoriji si ne morejo biti povsem enake, temveč se med seboj v podrobnostih že po naravi stvari nujno razlikujejo. Glavna značilnost posameznih kategorij pa kljub temu ohranja njeno istovetenje. Če so ponekod kategorije zaradi nejasnih kriterijev, zapletenih razmer in prepletene vsebine privedle v poenostavitve, je na drugi strani kljub temu veliko jasnih in prepoznavnih kategorij, tudi manjšega obsega, ki kažejo na mnogovrstnost medvojnega in povojnega dogajanja, ki ga s seboj prinašajo vojne operacije in razgreta politična dejavnost.

Izhodišče za primerjavo podatkov o žrtvah na obravnavanem območju je popis prebivalstva med italijansko okupacijo 31.7. 1941. Po teh podatkih je na celotnem obravnavanem območju živel 17.120 prebivalcev. Ker je območje predvsem agrarno, prevladujejo kmečki poklici. Večinoma zelo številni kmečki sinovi in poljedeljski delavci niso imeli veliko možnosti za pravo zaposlitev. Odhajali so na razna sezonska dela izven obravnavanega območja ali se izseljevali. V manjših trških središčih in v podeželskem mestecu Lož številnejši obrtniki in raznovrstni uslužbenci dopolnjujejo prevladujoče kmečko prebivalstvo. Medvojne občine, ki ohranjajo predvojno podobo in glavne naloge, se tako po velikosti kot tudi po deležu in značaju prebivalstva medsebojno razlikujejo. Občini Sv. Vid in Begunje sta izrazito agrarni, pa tudi nekoliko bolj oddaljeni od glavnih prometnic. Občina Bloke v nekaterih pogledih in predvsem v nekaterih krajih od zadnjih dveh že nekoliko odstopa. Opaznejše so razlike v starotrški občini. Občini Rakek in Cerknica tako po pomenu prometne lege kot tudi po poudarjeni središčni vlogi osrednjega naselja in socialni strukturi prebivalstva odstopata od prej navedenih.

Na celotnem obravnavanem območju je bilo ugotovljenih 2158 žrtev. Z ozirom na stanje prebivalstva število žrtev predstavlja 12,6-odstoten delež celotne populacije. V posameznih občinah je delež žrtev zelo raznovrsten. Največji odstotek doseže v občini Sv. Vid (21,7 %), najmanjši odstotek pa v občini Rakek (5,1 %). V primerjavi med deležem prebivalstva in deležem žrtev, ki jih ima vsaka posamezna občina na celotnem obravnavanem območju, se kažejo primerljivi rezultati. Občina Begunje ima 4,8 % večji delež žrtev, kot znaša njen delež prebivalstva. Občini Sv. Vid in Stari trg ji sledita s po 4,2 % in 4,1 % večjim deležem žrtev. Občina Bloke ima prav tako za 2,4 % večji delež žrtev, medtem ko se občini Rakek in Cerknica (-8,1 % in -7,4 %) z bistveno manjšim deležem žrtev, kot je njun delež prebivalstva, razlikujeta od vseh prej omenjenih. Z vidika relativnih deležev žrtev je zato občina Begunje utrpela primerjalno največ žrtev, občina Rakek pa najmanj. V absolutnih številkah je največja in najštevilnejša občina Star trg pri 30,2-odstotnem deležu prebivalstva prispevala 740 ali 34,3 % vseh žrtev. Čeprav je občina Rakek imela 13,6-odstotni delež prebivalstva obravnavanega območja in je bila ves medvojni čas pod tujo okupacijo, v zadnji tretjini vojne pa tudi v navzočnosti močnih domobranskih enot, je imela tako z ozirom na delež žrtev relativno kot tudi v absolutnih številkah (119) najmanj žrtev.

Z vidika časovne razmejitve žrtev je celotno dogajanje razdeljeno na tri obdobja: obdobje italijanske okupacije, obdobje po italijanski kapitulaciji do konca

vojne in povojno obdobje. Prikaz žrtev za celotno obravnavano območje po tej razmejitvi kaže na enakomerno porazdelitev žrtev v vseh treh obdobjih. Zelo velike pa so razlike med posameznimi občinami. Časovna razmejitev je predvsem posledica zunanjih dogodkov, ki so imeli le posredni vpliv na notranja dogajanja. Ob drugačni razmejitvi bi lahko zaznali večjo specifičnost poteka dogodkov.

V obdobju italijanske kapitulacije je imela občina Stari trg kar 51,1-odstotni delež vseh žrtev obravnavanega območja. Z občino Sv. Vid sta edini občini, v katerih je delež žrtev v tem obdobju večji od deleža prebivalstva. Iz tega je mogoče jasno zaznati, da so bili italijanski poboji med italijansko poletno ofenzivo 1942 in internacije v glavnem civilnega prebivalstva v teh dveh občinah najobsežnejši. Občini Begunje in Bloke, ki sta zaradi italijanske ofenzive prav tako utrpeli velike izgube, sta v deležu žrtev dosegli delež prebivalstva. Na Rakeku in v Cerknici, kjer ni bilo zaznati posledic velike ofenzive, pa je bilo žrtev izrazito manj. V obdobju po italijanski kapitulaciji do konca vojne je zaradi spremenjenega političnega položaja značilen izrazit porast žrtev v občini Cerknica, nekoliko manjši pa tudi na Rakeku. Največ teh žrtev je zabeleženih v obdobju neposredno po italijanski kapitulaciji. Nemci so s tankovskim pohodom na Cerknico in letalskim napadom na Grahovo povzročili številne žrtve med civilnim prebivalstvom še v mesecu italijanske kapitulacije. Prav tako so partizani v septembru in oktobru 1943 s poboji vaških stražarjev in drugih izrazitejših političnih nasprotnikov zadržali visok delež žrtev v ostalih občinah. Poznejši spopadi med partizani in domobranci so ta delež še utrdili. K opaznejšemu porastu žrtev v občinah Cerknica in Rakek pa so na drugi strani prispevale predvsem številne žrtve internacij prebivalstva v nemških taboriščih. V povojnem obdobju, po 15.5. 1945, so bili v razpletu vojnih dogodkov in pod vplivom množičnega maščevanja pomorjeni protirevolucionarji predvsem iz štirih agrarnejših občin, kjer sta bili najprej revolucija, potem pa protirevolucija intenzivnejši in obsežnejši. V vseh teh primerih gre tako za pobje pripadnikov domobranske vojske kot tudi za številne civiliste in mladoletne domobrince.

Nesorazmerja med žrtvami po posameznih občinah so tudi z ozirom na druge vidike, ki so se ugotavljale pri žrtvah. Glede na povzročitelje žrtev je Jugoslovanska armada (o njeni vlogi v povojnih pobojih in pri vprašanju o njenem razmerju do slovenskih partizanskih enot, ki so po 15.5. 1945 izvrševale povojne poboje, komisija ni imela enotnega mnenja) na obravnavanem območju z 28,3 odstotka povzročila največ žrtev. Znotraj občin se razpon povzročenih žrtev giblje med 46,2 % v Begunjah in 16,5 % v Cerknici. Jugoslovanska armada ima najvišji odstotek povzročenih žrtev v treh občinah: v Begunjah, na Blokah in pri Sv. Vidu. V absolutnih številkah je delež občin Begunje, Bloke in Stari trg (od 152 do 145 žrtev) skoraj enak, medtem ko je delež Rakeka in Cerknice (22 oziroma 52 žrtev) opazno manjši. Delež teh žrtev v občini Sv. Vid (88 žrtev) je v sredini med obema skupinama občin, toda glede na delež prebivalstva zelo velik. Italijani so s 25,3 % drugi najpogostejši povzročitelji žrtev druge svetovne vojne na obravnavanem območju. V občini Stari trg so v vseh pogledih povzročili največ

žrtev. Število italijanskih žrtev v tej občini dosega kar 54,5 % vseh žrtev, ki so jih na celotnem obravnavanem območju povzročili Italijani. Znotraj občine Stari trg je odstotek italijanskih žrtev s 40,3 % še vedno izjemno visok, v absolutnih številkah pa je daleč najvišji. Nadpovprečno visoki odstotki italijanskih žrtev so še pri Sv. Vidu in na Blokah, izrazito pod povprečjem pa v Cerknici in na Rakeku. Skupina žrtev, ki so jih med vojno povzročili partizani, je na obravnavanem območju s 16,6 % tretja najštevilnejša. Odstotek znotraj posameznih občin je sorazmerno precej podoben. Za partizanskimi žrtvami dosežejo največji delež nemške žrtve s 14,2 %. Znotraj občin Rakek in Cerknica pa dosegajo celo najvišji odstotek med vsemi povzročitelji. Domobranske žrtve so s 6 % vseh povzročenih žrtev občutno manjše od vseh predhodnih, hkrati pa nekoliko odstopajo od naslednjih kategorij žrtev, ki imajo vse manjši delež kot 3 %. Med redkejšimi povzročitelji žrtev so z 2,6-odstotnim deležem vseh žrtev najštevilnejše tiste žrtve, ki so neposredno same povzročile svojo smrt. Tukaj so v glavnem številni primeri nesreč pri ravnanju s strelnim in eksplozivnim orožjem. Za temi primeri sledijo žrtve, ki jih je povzročila Ozna. V tej skupini žrtev so zajete povojne žrtve, katerih končni povzročitelji niso bili toliko vojaški, temveč bolj policijski in politični organi nove oblasti. Neugotovljeni povzročitelji žrtev, o katerih ni nikakršnih podatkov, so ostali v 36 primerih. To znaša 1,7 % vseh žrtev. Vaške straže so med nekaj več kot enoletnim obstojem povzročile 1 % vseh žrtev, skoraj isti odstotek žrtev pa so v letalskih napadih med prebivalstvom z obravnavanega območja povzročili tudi Angloameričani. Drugi povzročitelji žrtev sodijo v posebne primere, ki ne presegajo pol odstotka vseh žrtev.

Med okoliščinami smrti prevladujejo likvidacije. S skoraj polovičnim deležem opozarjajo tako na značaj posameznih primerov kakor tudi na celovito podobo in značaj vojnih in povojnih dogodkov. Ker so tudi odstotki žrtev, ki so bile pobite zaradi represalij (12,3 %) ali pa so umrle v internacijah (11,6 %), zelo veliki, je jasno, da je bila velika večina žrtev v trenutkih pred usmrtnitvijo brez vsake možnosti za obrambo. Zato v teh primerih ne gre za enakovredno nastopanje dveh nasprotnih strani, temveč za razkazovanje ali izrabljanje moči tistega, ki je v določenem trenutku imel oblast in vojno silo na tem območju. Vojaške operacije so zahtevale 17,9-odstoten delež žrtev. Druge okoliščine, v katerih je prihajalo do žrtev, so mnogovrstne in številne, toda število primerov je povsod bistveno nižje od že omenjenih. Od najnižjega povprečja nekoliko odstopajo le primeri žrtev v nesrečah in letalskih napadih. Neugotovljenih je ostalo 29 primerov ali 1,3 %.

Z vidika aktivnosti žrtev so najštevilnejša skupina civilisti z 39,5 % vseh žrtev. Njim sledijo domobranci z 32 %, tem pa partizani z 21,3 % vseh žrtev. Vaški stražarji s 3,9 % in v partizane mobilizirani vaški stražarji z 2,2 % imajo občutno manjši delež žrtev kot prve tri skupine, druge skupine pa so zastopane s tako majhnim številom žrtev, da ne presegajo 1 %. Znotraj posameznih občin je delež civilnih žrtev največji v občinah Stari trg, Sv. Vid in Cerknica. Domobranci, ki so druga najštevilnejša skupina žrtev obravnavanega območja, imajo največji

delež žrtev v občinah Begunje (50,7 %), Bloke (39,5 %) in Sv. Vid (43,2 %), kjer je odstotek civilistov in domobrancev popolnoma enak. Rakek je edina občina, ki ima najvišji odstotek žrtev med partizani (40,3 %).

Po socialnem statusu pripada najvišji delež žrtev skupini kmečkih sinov/hčera (39,8 %). Precej manjši delež žrtev imata skupini hišarjev/delavcev (26,3 %) ter kmetov (14,5 %), vse ostale skupine pa precej zaostajajo. Pri opredelitvi posameznih skupin se je nekoliko upošteval tudi starostni vidik žrtev. Mladoletniki pod 18 let so četrta najštevilnejša skupina (5,1 %), ostareli nad 60 let (2,4 %) pa za obrtniki (4,2 %) in uslužbenci (3 %) sedma. V skupini kmečkih sinov/hčera prevladuje starostna skupina od 18 do 30 let, medtem ko so kmetje, ki so v glavnem kot hišni gospodarji v posebni skupini, precej starejši. Med žrtvami v vseh občinah obravnavanega območja so tudi trgovci in gostilničarji ter duhovniki. Socialna struktura žrtev v posameznih občinah je med seboj zelo podobna. Opazno odstopa le občina Rakek, kjer je delež hišarjev/delavcev izjemoma najvišji. Povsod drugod imajo največji odstotek kmečki sinovi/hčere; največ na Blokah (50,2 %) in najmanj v Cerknici (34,9%).

Z različnih vidikov osvetljene žrtve obravnavanega območja ožje Notranjske omogočajo globlji vpogled v kvantitativna razmerja dogodkov, ki se nanašajo na drugo svetovno vojno. Statistični podatki in iz njih izpeljane ugotovitve nakazujejo izrazito krajevno pogojenost povzročenih žrtev. Razlike med posameznimi občinami so očitne. Izhajajo že iz neenakih deležev žrtev, ki jih imajo posamezne občine. Najpomembnejše in hkrati najbolj izrazito nasprotje pri občinah se kaže med Rakekom in Cerknico na eni strani ter Begunjami, Sv. Vidom, Blokami in Starim trgom na drugi. Nesorazmerja med stranema so prisotna pri vseh vidikih obravnave žrtev, le izrazitost razlik je pri posameznih vidikih bolj ali manj poudarjena.

Občini Rakek in Cerknica sta bila pretežno zasedbena in za okupatorja strateško pomembnejša dela obravnavanega območja. Ta zunanja okoliščina je imela tudi dokaj praktične notranje posledice. Na zasedbenih območjih je bila naklonjenost in vključenost prebivalstva v partizanske enote, ki so delovale v težje dostopnih agrarnějšíh predelih, precej večja kot na območjih občasne okupatorjeve oblasti. Skoraj povsod tam, kjer so partizani uveljavili revolucionarno oblast, se je rodil protirevolucionarni odpor. Nastala revolucija in državljanska vojna je na istih delih območja zahtevala večji delež medvojnih, predvsem pa povojnih žrtev, ki razkorak v deležu žrtev med predvojnimi občinami še povečuje. Na prvih območjih med italijansko okupacijo zaradi italijanske vojaške prisotnosti ni prišlo do ustanovitve vaških straž, s prihodom domobrancev pa tudi dotok moštva v protirevolucionarne enote ni bil posebej uspešen. Več prebivalstva s tega območja je primerjalno pomrlo v nemški internaciji, kot ga je bilo pobitega med domobranci.

Če upoštevamo najmnožičnejše primere žrtev pod posameznimi vidiki, je mogoče zaključiti, da je druga svetovna vojna na ožjem Notranjskem zahtevala več kot vsakega desetega prebivalca. Od tega je bila tretjina pobita po končanih

bojnih operacijah. Najpogostejši povzročitelji žrtev so bili pripadniki revolucionarnih enot, od tega največ pripadniki Jugoslovanske armade po končani vojni. Italijanska vojska s četrtrinskim deležem vseh povzročenih žrtev za njo ne zaostaja veliko. Na osnovi vseh žrtev lahko zaključimo, da se najsplošnejši tip žrtev obravnavanega območja nanaša na likvidacije civilistov kmečkega izvora v starosti od 20 do 30 let.

Stane Okoliš

THE SECOND WORLD WAR VICTIMS IN INNER CARNIOLA

Sum m a r y

The victims of the Second World War in Inner Carniola represent a clear and integral picture of all the war victims, regardless of their political, military or ideological orientation. Hitherto, such an approach to the issue of war and post-war victims has not been frequent in Slovenia.

The research, which was carried out under the auspices of a commission, set up by the Assembly of Cerknica Commune, for investigation of post-war mass executions, legally doubtful trials and other irregularities, included all the confirmed victims who had for a longer period resided in the above area of the former Cerknica Commune. These, so-called local victims, which are shown under six smaller pre-war communes, have been statistically classified according to the following categories: place, date, circumstances and causes of death, activities and social status. This record is complemented by victims from other areas, the aggressors' victims and the "post-war" victims who suffered its consequences indirectly. The latter merely complete the general picture of the events, which has been formed in the minds of the local people.

The area of research, which during the war spanned over a rather small territory near the border with Italy as determined by the Rapallo Treaty, was of no special importance to the occupier, except for its north-western edge with the Ljubljana-Trieste rail-line. As the war progressed, it became significant for the partisan movement as the main corridor linking Dolenjska and Bela Krajina provinces with Primorska. The area was characterized by the Italian April Occupation, vast forests and a predominantly poor rural population.

The population of the area was 17,120, according to the census from July 31, 1941. The confirmed war victims were 2,158, which amounts to as much as 12.6 percent of the whole population. The victims to population ratio varies greatly between individual pre-war communes as did their social structure. These communes can be classified into two main groups. In the first group are Begunje, Bloke, Stari trg and Sveti Vid, which are predominantly agrarian and situated away from major communications. In the second are Cerknica and Rakek with their central and strategic position. The statistical processing revealed differences between the groups in all aspects, though some were more emphasized than others.

The main external research finding is that Cerknica and Rakek Communes, which were under occupation for the larger part of the war, had a lower victims to population ratio than other communes. On the contrary, the other communes, which were only occasionally visited by the occupier and where the partisan movement was the strongest, recorded the highest death toll.

The highest number of victims among the counter-revolutionaries was actually caused after the war by the Yugoslav Army. The number of the post-war victims reach almost a third of those who died during the war. Personal liquidations prevail in the category of circumstances, and civilians in that of the victims' activity. A typical victim in the research area was a rural civilian of rural origin of the age between 20 and 30.